

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΙΝ.Ε.ΒΥ.Π. (20/5/2010)

Καθηγήτρια Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου

Εκ μέρους του ΙΝ.Ε.ΒΥ.Π. απευθύνω θερμό χαιρετισμό και το ως ευ παρέστητε στο σημερινό Συνέδριο με θέμα «ΜΥΣΤΡΑΣ: ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ» που συνδιοργανώνεται από το Ινστιτούτο μας, την Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας. Στην σημερινή εποχή της ώσμωσης των πολιτισμών σημαντικό μέλημα αποτελεί η ανάδειξη της συμβολής του συχνά παραμελημένου Βυζαντίου και του τελευταίου πολιτιστικού του προπυργίου, του Μυστρά, ως ουσιαστικού σταθμού στην διαχρονία του Ελληνισμού από την Αρχαιότητα στην Νεώτερη Ιστορία.

Η Καστροπολιτεία του Μυζηθρά, το κέντρο της Πελοποννήσου, η έδρα του Δεσποτάτου του Μορέως από το 1348 έως το 1460, μια φυσικά δυσπρόσιτη τοποθεσία, πρόσφορη για αμυντική θωράκιση, οχυρώθηκε από τους Φράγκους και περιφρούρησε για 200 χρόνια την καρδιά του τελευταίου Μεσαιωνικού Ελληνισμού.

Στην περίοδο προ της Αλώσεως, όταν ο τελευταίος ηρωικός αυτοκράτωρ είχε ενδυθεί την μοιραία πορφύρα, το Βυζάντιο συρρικνωνόταν καθημερινά. Πλησίαζε η στιγμή που η Πόλη θ' αποτελούσε ολόκληρη την αυτοκρατορία. Σ' αυτήν την ζοφερή εποχή η ζωντάνια του βυζαντινού πολιτισμού σηματοδότησε μια υπέρτατη, ύστατη πνευματική και καλλιτεχνική Αναγέννηση, με επίκεντρο τον Μυστρά. Τις παραμονές της Αλώσεως, όπως σημειώνει ο Κάρολος Diehl¹, ακούστηκαν τα μεγάλα ονόματα της Αρχαίας Ελλάδος, ο Περικλής, ο Θεμιστοκλής και ο Επαμεινώνδας, ενώ οι επιφανείς άνδρες της εποχής παρακινούσαν τον ηρωικό τελευταίο αυτοκράτορα, που «σαν τον Άγγελο του Αφεντικού», κατά τον Καζαντζάκη, «βάδισε από τη στέψη στον θάνατο»², τον παρακινούσαν να λάβει, αντί για τον ξεπερασμένο τίτλο του Βασιλέως των Ρωμαίων, το ζωντανό όνομα του βασιλιά των Ελλήνων. Με τον Μωάμεθ Β' προ των πυλών επιβιώνει έτσι η αναβίωση του Ελληνισμού, σαν να ήθελε ν' αναγγείλει το μέλλον.

¹ Charles Diehl, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τόμ. Β, σ. 135, Εκδ. Ηλιάδη, Αθήνα 2010.

² Ν. Καζαντζάκης, στο Γ. Κακούρου Χρόνη, *Μυστράς. Από τις σελίδες Νεοελλήνων Λογοτεχνιών*, Σπάρτη 2002, σ. 38.

Το προφητικό όραμα του μέλλοντος σηματοδοτείται με τα λόγια του Λαόνικου Χαλκοκονδύλη «μια μέρα οι γιοί των Ελλήνων θα διαχειρίζονται μόνοι τους τις υποθέσεις τους σχηματίζοντας ένα Έθνος». Η μνήμη του Βυζαντίου θα ενσωματωθεί στην έννοια ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ με την εδραίωση του τρίσημου σχήματος της Αρχαίας – Μεσαιωνικής και Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας.

Αυτή η πολύμορφη Αναγέννηση λίγο πριν το αναμενόμενο τραγικό τέλος της υπερχλιετούς Βυζαντινής αυτοκρατορίας, Αναγέννηση που συνδυάζει το μεγαλειώδες παρελθόν με το φιλόδοξο μέλλον, αποτυπώθηκε στα μνημεία και στον στοχασμό των πνευματικών ταγών του Μυστρά.

Την αρχιτεκτονική της Καστροπολιτείας που ενέπνευσε τον Γκαίτε, με τις αναστηλωμένες περίλαμπρες εκκλησίες, την Περίβλεπτο, την Παντάνασσα, το Αφεντικό, την Οδηγήτρια, την Αγία Σοφία, τον Άγιο Δημήτριο, τους Αγίους Θεοδώρους, την Ευαγγελίστρια, με τα παλάτια, τ' αρχοντικά, την αρχιτεκτονική αυτή χαρακτηρίζει η λιτότητα, το μέτρο και η εκλεπτυσμένη καλαισθησία³. Το αίσθημα και η φαντασία του ρομαντισμού (ο Φάουστ) υποτάσσεται στο μέτρο και στην διαύγεια του κλασσικού (Ελένη) για να πραγματοποιηθεί η νέα σύνθεση, η Παλαιολόγεια Αναγέννηση που προσιωνίζεται και την Αναγέννηση της Δύσης. Οι μοναδικές τοιχογραφίες, κυρίως στην Περίβλεπτο και στην Παντάνασσα, με την πλαστικότητα των μορφών, την αναζήτηση της αισθητικής τελειότητας, του λεπτού και ταυτόχρονα ρωμαλέου, αποτελούν το απαύγασμα της βυζαντινής ζωγραφικής, που εύλογα επιβίωσε στην ζωγραφική του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα στην Κρήτη.

Δίπλα στην τέχνη, η άνθηση των ανθρωπιστικών Επιστημών χαρακτηρίζει τον Μυστρά των Παλαιολογείων χρόνων. Και παλαιότερα στο Δεσποτάτο του Μορέως ανεδείχθησαν διαπρεπείς στοχαστές, ο μητροπολίτης Νικηφόρος Μοσχόπουλος, ο ηγούμενος Παχώμιος, οι θεολόγοι Δημήτριος Κυδώνης και Ιωάννης Ευγενικός, οι πολυάριθμοι κωδικογράφοι και αντιγραφείς χειρογράφων, οι λόγιοι που πλαισίωναν του φωτισμένους Δεσπότες, τους Καντακουζηνούς, και, πάνω απ' όλους, ο νέος Πλάτων, ο Γεώργιος Γεμιστός, ο Πλήθων, όνομα που δήλωνε πληρότητα σκέψης, όπως και το όνομα του ινδάλματός του, του Πλάτωνος .

³ Βλ. Μ. Χατζηδάκη, *Μυστράς. Η Μεσαιωνική Πολιτεία και το Κάστρο*, Εκδοτική Αθηνών, 1987, για εμπεριστατωμένη παρουσίαση.

«Γεμάτος πάθος και ανυπομονησία» επεδίωξε «να στερεώσει στον Μυστρά και στην Πελοπόννησο ένα νεαρό κράτος, κάτω από το αιώνιο φως της Ελλάδας» γράφει ο Καζαντζάκης⁴. Η έννοια Έλλην με τον Πλήθωνα σηματοδότησε με τρόπο ουσιαστικό την σχέση του Μυστρά με την Αρχαία Ελλάδα και τον Κλασσικό Ελληνικό Πολιτισμό.

Τα υπομνήματά του προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ τον Παλαιολόγο και τον Δεσπότη Θεόδωρο Β΄ απεικονίζουν την πίστη του για την αναδιοργάνωση ενός ισχυρού ελληνικού κράτους στην Πελοπόννησο με επίκεντρο τον Μυστρά. Βασισμένες στον Πλάτωνα, αλλά λειτουργικές και σύγχρονες, οι πολιτικές του ιδέες θεμελιώνονται στην κοινωνική δικαιοσύνη, στην πάταξη της ανομίας των αρχόντων, στην ευθυκρισία και στην μετριοπάθεια των κυβερνώντων με γνώμονα τον Ορθό Λόγο. Όπως συνέβη και με τον Πλάτωνα, αν και οι μεταρρυθμίσεις που πρότεινε ο Πλήθων παρέμειναν ανεφάρμοστες, αποτελούν διαχρονικά κοινό κτήμα της ανθρωπότητας για έναν δικαιότερο κόσμο.

Η πραγματική εισαγωγή των Πλατωνικών σπουδών στην Ιταλία οφειλόταν κυρίως στον μαθητή του Πλήθωνα, τον Βησσαρίωνα και τον Ι. Αργυρόπουλο. Πρωτοπόρος όμως θεωρείται ο Πλήθων, προς τιμήν του οποίου ο Κοσμάς Μέδικος ίδρυσε την Ακαδημία στην Φλωρεντία.

Αυτή την πολυμορφία στην ταυτότητα και στους προσανατολισμούς του πολιτιστικού Κέντρου των Παλαιολόγων του Μυστρά, την απaráμιλλης αισθητικής τέχνη, την σχέση με την αρχαιότητα, την Κωνσταντινούπολη και την Δύση θα αναδείξει το σημερινό Συνέδριο. Και αυτήν την κληρονομιά του Βυζαντίου, την ιστορία, την φιλοσοφία, την τέχνη, τα φιλολογικά κείμενα, τις δημόδιες παραδόσεις, την πρόσληψη της Ελληνικής Αρχαιότητας, τομείς που σηματοδοτούν τον Βυζαντινό πολιτισμό στο παγκόσμιο πολιτισμικό γίγνεσθαι, επιδιώκει να εξετάσει το νεοσύστατο Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού σε συνεργασία με τα συναφή Ερευνητικά Κέντρα της Ελλάδος και του εξωτερικού.

Η σημερινή ημερίδα είναι μια έκφραση της επιδίωξης αυτής. Ελπίζουμε ότι με την ολοκλήρωση της ανακαίνισης του διατηρητέου κτηρίου στους πρόποδες της Καστροπολιτείας μελλοντικά Συνέδρια θα οργανώνονται και εκεί. Ο ΜΥΣΤΡΑΣ

⁴ Κακούρου – Χρόνη, οπ. π., σ. 81.

είναι ΛΙΘΟΙ ΛΑΛΕΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΚΕΡΑΜΟΙ ΗΧΟΥΝΤΕΣ⁵ ενός πάντα ζωντανού πολιτισμού. Σε μας τους Έλληνες μένει να συλλάβουμε και ν' αναδείξουμε την σημασία αυτής της ιδιότυπης Πολιτείας που αποτέλεσε σταθμό στην πορεία του Ελληνισμού από τον Μεσαίωνα ως σήμερα.

⁵ Κακούρου – Χρόνη, οπ. π., υπότιτλος.